

Označování let. Letopočty

Označování let:

Léta konzulská

V řeckých městských republikách – podle let nejvyšších úředníků.

Římané přejali v podobě počítání podle konzulů.

Počítání podle let konzulátu až do středověku. Od 4. stol. n. l. docházelo k přerušení řady konzulů – vytvořeno náhradní datování *post consulatum* se jménem posledního konzula. Takto lze počítat i po zániku tohoto úřadu (nařízeno ediktem císaře Justiniána r. 537).

Poslední konzul na území západořímské říše Decius Paulinus Junior (r. 534), ve východořímské říši Flavius Basilius Junior (r. 541).

Podle let *post consulatum* datování starších papežských listin.

V císařských listinách počítání podle let konzulátu opět za Karla Velikého (přijal hodnost konzula).

Léta panování

Dle vzoru let konzulských zavedl císař Justinián r. 537 léta panování. Rozšířeno v částech Itálie, podléhajících byzantskému vlivu. Vzorem pro podobné datování podle let panování jiných panovníků a hodnostářů.

Léta panování byzantských císařů i v datovacích formulích papežských listin z let 540-772.

V listinách panovníků několika říší se vyskytují všechny tyto údaje.

Papežové začínají datovat podle let svého úřadování (pontifikátu) za Hadriána I. od r. 781.

Při převádění nutné znát **epochu let** (= den, od kterého se počítá).

Papežové – počítání doby pontifikátu ode dne posvěcení nebo od korunovace, od XIV. stol. občas počítání ode dne volby (léta označena přídavkem *creacionis sue*).

Císařové – počítání nejprve ode dne nástupu, pak ode dne volby. (Zvláštní datování Karel IV., korunován na císaře o velikonoční neděli 5. 4. 1355. Číslo roku své vlády zvyšoval vždy na Velikonoce.)

Letopočty (éry)

Pro zachycení událostí v delším časovém horizontu – letopočty (éry).

Letopočet (éra) – nepřetržitá řada let počítaných od jisté význačné události. Den, kdy k této události došlo – epocha éry.

Užíváno už v antickém období – počítání podle olympiád a od založení Říma

Olympiády: čtyřletý kruh počítaný podle olympijských her.

Hry – v době úplňku po letním slunovratu. Epocha olympiád – letní slunovrat r. 776 př. n. l., (počítáno od 1. července). Ve 4. stol. olympiády zanikají, ale tento počet zůstává ve velikonočních tabulkách. Datování podle olympiád v datovacích formulích listin ve Francii do 11. stol., v Německu do 12. stol.

Léta od založení Říma (*anni Urbis conditae*): počítalo se podle Varronovy éry s epochou 21. dubna 753 př. n. l., někdy užívána éra kapitolská s epochou 21. dubna 752 př. n. l.

Způsob užíván zejména u kronikářů raného středověku, později u osob, které si zakládaly na svém klasickém vzdělání.

Éra Diokleciánova (*anni Diocletiani, aera martyrum*): epocha 29. srpna 284. Křesťané podle ní datují až do zavedení křesťanského letopočtu.

Španělská éra (*aera Hispanica*): epocha 1. ledna 38 př. n. l. Užívána na iberském poloostrově (v Portugalsku až do 15. stol.).

Letopočet od stvoření světa (*anni ab origine mundi, anni a creatione mundi*)

Letopočet, kterým se dalo nejlépe převést do minulosti.

- a) křesťanský – nejstarší, epocha: 1. ledna 5502 př. n. l.
- b) alexandrijský – nejrozšířenější, epocha: 29. srpna 5493 př. n. l.
- c) byzantský – nejdůležitější, epocha: původně 21. března, pak 1. září 5509 př. n. l.
- d) židovský – epocha: 7. října 3761 př. n. l.

Křesťanský letopočet

V západním křesťanství obecné užívání křesťanského letopočtu. Tvůrce – římský opat Dionysius Exiguus. R. 525 se rozhodl nahradit počítání podle Diokleciánovy éry počítáním od narození Krista (*anni Domini nostri Iesu Christi, anni ab incarnatione Domini, anni Dominice incarnationis, anni Christi, anni Domini, anni a nativitate Domini, anni Verbi incarnati, anni orbis redempti, anni gratiae, anni salutis, anni Virginei partus, anni anni trabeacionis*). Rok zpočátku označován římským číslem, pak arabským, od 14. stol bývá století vynecháváno a nahrazováno výrazem etc. Zvláštní označování užívané už ve středověku, ale hojně rozšířené zejména od 17. století (především v epigrafickém materiálu) – označování roku chronogramy. Chronogramy – latinské texty nebo hesla, v nichž součet hodnoty písmen, která se v latině užívají pro označování jednotek, dává číslo roku. Příslušná písmena bývají prodloužena nebo vyplněna barvou. Pokud je nápis veršovaný, pak se nazývá chronostich.

Dionysius Exiguus vycházel při stanovení roku 1 spíše z domněnek než z přesných výpočtů, a tak následovníci brzy zjistili, že rok 1 měl být předsunut o 3-12 let dopředu. Pokoušeli se tento letopočet opravit (Marianus Scotus chtěl jít v 11. stol. dokonce k roku 22 př. n. l.), ale Dionysiův počet byl už tak rozšířený, že se žádná oprava nerealizovala. K jeho rozšíření přispěla nejvíce autorita Bedy Ctihodného, který křesťanský letopočet užíval ve velikonočních tabulkách i v historiografickém díle *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*. Křesťanský letopočet se nejdříve uplatnil v analistických pracích (obecně rozšířen v 8. století). Dlouho trvalo, než pronikl do listin. První listina je z anglosaského prostředí, vydána 6. listopadu 676. V říšské kanceláři se rozšířil v 80. letech 9. století za Ludvíka III. a Karla III. V papežských privilegiích se objevuje poprvé za Lva VIII. r. 963. V 16. století ho užívali i turečtí sultáni (vedle hlavního datování podle hidžry).

Od 18. století (po některých starších náznacích) se ve vědecké literatuře obecně užívá i počítání před Kristovým narozením – *ante Christi natum*.

Začátky roku

Ve středověku nezačínal rok stejným dnem, užívaly se různé epochy. Nejrozšířenější užití: 1. leden, 1. březen, 25. březen, Velikonoce, 1. září, 25. prosinec. Někdy ve stejné zemi vedle sebe několik různých začátků roku. Je úkolem diplomatiky zjistit, který způsob se v dané kanceláři užíval.

1. leden

Přijat současně s juliánským kalendářem. Ve starších – oktáva narození Páně (*Octava Nativitatis Domini*), později svátek Obřezání Páně (*Circumcisio Domini*), o němž máme zmínky už na počátku 7. století. 1. ledna změna písmene nedělního a zlatého počtu, proto tento začátek kodifikován církevním právem. Pro svůj pohanský původ nepříliš oblíben. V císařské kanceláři za Viléma Holandského, Rudolfa Habsburského a Karla IV. Česká královská kancelář za Přemysla Otakara II. a Václava II. Od 2. pol. 14. stol. častěji, např. od r. 1366 v kanceláři pražských arcibiskupů. V narativních pramenech u Kosmy. V Čechách větší obliba v XV. stol. Teprve v 16. stol. díky narůstajícímu vlivu římského práva a působením tištěných kalendářů ve větším rozsahu, v 2. polovině 16. stol. až na několik výjimek rozšířen všeobecně. V papežské kanceláři nejprve za Řehoře XV. (r. 1621 užit v breve), za Inocence XII. (1691) zaveden i pro buly, ale neujal se úplně. Nejpozději byl zaveden v benátské republice (od r. 1797).

1. březen

V církevních kruzích v 5. století oblíben začátek roku 1. března. Mimo církevní kruhy u Franků a Langobardů. Úřední začátek roku v republice benátské (*mos Venetus*) až do jejího pádu v roce 1797. Benátští vyslanci ho užívali ve svých písemnostech i v cizině, setkáváme se s ním i u nás: v depeších benátských vyslanců zasílaných za Rudolfa II. do Prahy. V Rusku užíván do poloviny 13. století.

25. březen (*stilus Annuntiationis*)

Ve středověku velmi rozšíř začátek roku 25. března (slavil se svátek Zvěstování Panny Marie – *Annuntiacio sanctae Mariae*). Vznik patrně v Itálii. K velkému rozšíření přispěl mariánský kult pěstovaný zejména cisterciáky.

Při počítání se rozeznávají 2 způsoby:

a) počet florentský (*calculus Florentinus*) – rok začíná 25. března po našem začátku roku

b) počet pisánský (*calculus Pisanus*) – rok začíná 25. března před naším začátkem roku

Oba způsoby ve Florencii a Pise po celý středověk, zrušeny toskánským velkovévodou Františkem I. ediktem z 20. listopadu 1749.

Obou způsoby nejen ve vlastním Toskánsku, ale i v jiných částech Itálie, přičemž florentský mnohem rozšířenější. Kancelář papežské od 10. do 13. století způsob florentský, jen v letech 1088-1145 i počet pisánský. Od Honoria III. (1216-1227) se jeho užívání omezovalo, v době avignonské úplně přestalo. Za Martina V. (1417-1431) florentský počet se užívá znovu a udržoval se i nadále (např. v bulách o jmenování biskupů). V císařské kanceláři se pisánský počet objevuje od r. 1218. Velké rozšíření ve Francii za prvních Kapetovců, ve Švýcarsku (Lausanne) a v některých částech Německa. Florentský počet hojně užíván v trevírské diecézi (*stilus Treverensis*) a užíval se až do 17. století. Od poloviny 12. století zaveden také v Anglii, kde se podle něj úředně počítalo až do 1. ledna 1752. Od poloviny 13. století začíná rok 25. března i v Uhrách.

Velikonoce

Číslo roku se měnilo na Veliký pátek (*anni a Paschate, anni a passione*) nebo na Bílou sobotu (*anni a cereo Paschali*), když se svítíl paškál, velikonoční svíce, nebo na velikonoční neděli (*anni a resurreccione*). Začátek roku o velikonocích působí potíže – rok nezačínal pevným datem, v některých letech některé dny nebyly vůbec, v jiných letech se některé dny vyskytly dvakrát. Aby se předešlo nedorozumění, u dat, která se vyskytovala v jednom roce dvakrát, připojen dodatek *post Pascha* nebo *ante Pascha*. Přes tuto nevýhodu bylo počítání značně rozšířené. Nejvíce od 12. století ve Francii (*mos Gallicus*), až do r. 1563. Velmi oblíben v Burgundsku a v Nizozemí. Od počátku 13. století až do 1310 v diecézi kolínské.

1. září (před naším začátkem roku)

1. září začíná byzantská éra od stvoření světa. V Rusku od 13. stol. do 1. ledna 1700. 1. září proniklo do jižní Itálie, na Sicílii, do Neapolska. Ve městě Bari až do počátku 16. století.

25. prosinec (před naším začátkem roku)

Pro křesťanský letopočet bylo nejvhodnější začínat rok svátkem narození Páně – 25. prosince. Tento začátek roku byl ve středověku nejvíce rozšířen.

Anglie – až do dobytí země Normany, v některých kronikách až do 13. století. Ve Francii v době Karlovců. V Itálii rozšířen v mnoha městech (např. Milán, Janov, Padova), za Štaufů pronikl i do království obou Sicílií. V papežské kanceláři od dob Jana XIII. do Urbana II. (968-1088) s výjimkou pontifikátu Mikuláše II. (1058-1061), kdy užíván florentský počet. Od Urbana II. do Lucia II. (1088-1145) se střídal vánoční začátek s počtem florentským a

pisánským. Od pontifikátu Honoria III. (1217) asi 20 let začínali opět rok vánoce, a pak zase od roku 1280. Za avignonských papežů vánoční začátek v papežské komoře a rotě (až do počátku 15. století). Od r. 1417 znovu počet florentský. V královstvích na pyrenejském poloostrově od 14. století. Kancelář římskoněmeckých králů a císařů od Karlovců a zvyk se rozšířil po celém Německu s výjimkou trevírské církevní provincie. Další výjimkou je kolínská diecéze – až roku 1310, do 16. století se udržoval 25. prosinec tak důsledně, že toto počítání označováno *mos Coloniensis*.

Česká královská kancelář 25. prosince od nejstarších dob až do konce vlády Václava IV. – s výjimkou vlády Přemysla Otakara II. a Václava II. Pak vedle jiných začátků až do počátku 16. století. Kancelář pražských biskupů a arcibiskupů velmi důsledně do r. 1365, a to tak důsledně – bývá nazýván *stilus Pragensis*.

Indikce

V dobách, kdy nebylo obecným zvykem počítat léta podle pevně ustáleného letopočtu, se k označení roku často užívala indikce (*indictio, kaiserliche Zahl*) – číslo, jež ukazuje, kolikátý je rok v patnáctiletém cyklu, který se neustále opakuje. Indikce patrně pochází z Egypta, kde se rozvinula v souvislosti s placením daní.

Za počátek pokládali komputisté rok 3 před naším letopočtem.

Výpočet: (příslušný rok + 3) děleno 15. Zbytek = indikce. Zbytek 0 = indikce 15.

Číslo indikce se nestřídalo všude stejně, existují různé začátky:

Indikce řecká čili byzantská (*indictio Graeca, Constantinopolitana*) - začátek 1. září před naším začátkem roku. Způsob obvyklý na východě, zejména v listinách byzantských císařů a v kronikách. Pronikl na Sicílii a do jižní Itálie. V papežské kanceláři od konce 5. století do r. 1087, ve 12. století (do r. 1147 také indikce římská, po r. 1147 také indikce Bedova). Kancelář Karlovců v letech 801-823, po 832 se střídá s římskou indikcí. Od r. 1218 v kanceláři Friedricha II.

Indikce Bedova (*indictio Bedana*, nesprávně indikce císařská nebo Konstantinova) začátek 24. září před naším začátkem roku. Pochází zřejmě od Bedy Ctihodného, rozšířena v Anglii a západní Evropě. V říšské kanceláři od poloviny 9. stol. (vedle římské indikce), ve 13. století výhradně Bedova. V papežské kanceláři od Urbana II. (1088-1099). Často v období 1200-1350 v listinách německých biskupů. Ve 14. století ve Florencii. Ve 14. století v provincii hnězdenské – v datech listin označení *secundum consuetudinem Gneznensis provincie*. V Janově: indikce se měnila 24. září, ale po našem začátku roku.

Indikce římská (*indictio Romana, indictio pontificia*), indikce novoroční – začátek buď 25. prosince nebo 1. ledna. V západním světě je nejrozšířenější.

Indikce sienská (*indictio Senensis*) – začátek 8. září, doklady jen ze Sieny, nenabyla hojnějšího rozšíření.

Indikce kolínská – zvláštní způsob v Kolíně ve 14. století – *indictio secundum stilum Coloniensem* – číslo se mění 1. října před naším začátkem roku.

České země

V kanceláři Přemysla Otakara I. a Václava I. – indikce římská s vánočním začátkem.

Za Přemysla Otakara II. – zpočátku římská, od 1271 řecká.

Za Václava II. a Jana Lucemburského užívala indikce Bedova.

Za Jana Lucemburského, Karla IV. a Václava IV. římská indikce s vánočním začátkem.

V biskupské kanceláři se užívala indikce římská, občas nahrazená indikcí Bedovou.